Toshaliyev.D.B.
Farg‘ona davlat universiteti Vokal va cholg‘u ijrochiligi kafedrasi katta o‘qituvchisi
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

OLIY TA’LIM TALABALARINI MA’NAVIY-MADANIY MEROSGA AKSIOLOGIK MUNOSABATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK YO‘NALISHLARI

Annotatsiya: *Maqolada oliy ta’lim talabalarini ma’naviy-madaniy merosga aksiologik munosabatini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari, oliy ta’lim talabalarini ma’naviy-madaniy merosga aksiologik munosabatini rivojlantirishning metodik tizimi va oliy ta’lim talabalarini ma’naviy-madaniy merosga aksiologik munosabatini rivojlantirishning samaradorligi o`rganilgan. Shuningdek, oliy ta’lim talabalarini ma’naviy-madaniy merosga aksiologik munosabatini rivojlantirishning pedagogik yo‘nalishlari tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *oliy ta’lim, ma’naviy-madaniy meros, aksiologik munosabat, nazariy-metodologik asos, kompetentlik, takomillashtirish, pedagogik, texnologik, model, didaktik, ijtimoiy ahamiyat, tarbiyaviy xususiyat.*

Milliy qadriyatlarni idrok etish kuchli g‘oyaviy-emotsional ta’sirchanlik xususiyatiga ega bo‘lib, o‘quvchilarda qadriyatlarni o‘zlashtirish qobiliyatini rivojlantiradi. Shuning uchun ham, bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarning ma’naviy-madaniy merosga aksiologik munosabatini rivojlantirishga tayyorlash, ularga ongli munosabatda bo‘lish ko‘nikmasini rivojlantirish kerak bo‘ladi. Pedagogika va inson amaliyotida insonparvarlik an’analarining rivojlanishi, uning hayotiy faoliyat jarayonida o‘z oldiga qo‘ygan muhim vazifalarni o‘zida aks ettiradi. Inson hayoti har doim bo‘lib o‘tgan voqealarni baholash, vazifalarni qo‘yish, izlash, xulosalar qabul qilish, dunyoqarash vaziyatlarida kechadi. Bunda uning atrof-muhit bilan munosabatlari ikkita farq bilan o‘zaro bog‘liq: amaliy va abstrakt-nazariy (bilish). Bundan kelib chiqadiki, pedagogika metodologiyasi ta’lim falsafasiga haqiqiy insonparvarlikning mohiyati, borliqning yangilanishi va pedagogik bilish haqidagi nazariy qoidalar yig‘indisi sifatida qaraydi. Bunday metodologiyaga muvofiq, fanlarning, shu jumladan, pedagogikaning insonparvarlik mohiyatidan kelib chiqadigan vazifasi o‘zida insonga bilish, muloqot, ijod sub’ekti sifatida yondashishni aks ettiradi. Bizga ma’lumki, ilmiy bilish, shuning barobarida pedagogik bilish faqatgina ijodkorliknigina emas, ijtimoiy ehtiyojlarni to‘la qondirish maqsadini ham ro‘yobga chiqaradi. Nazariy va amaliy bilish orasidagi «ko‘prik» vazifasini aksiologik yoki qadriyat sifatidagi yondashuv bajaradi.

XIX asrning ikkinchi yarmida nemis qadriyatshunosi E.Gartman va fransuz olimi P.Lapilar tomonidan fanga kiritilgan. Aflotun birinchilardan bo‘lib, ta’lim tizimini falsafiy nuqtai nazardan asoslaydi, buning uchun davlat ta’limining zarurligini ta’kidlaydi. U o‘zining davlat shu jumladan, ta’lim haqidagi ta’limotida g‘oyalarning aqlga asoslangan dunyosi; davlat (jamiyat, polis); individ, fikrlovchi, davlat qonunlariga rioya qiluvchi kabilarni ajratib ko‘rsatadi. Aflotun yuksak

ezgulikning mohiyatini aks ettiruvchi birinchi qadriyatli tasnifni ishlab chiqdi. Ezgulik o‘zida o‘lchov, mo‘tadillik, vaqt bilan bog‘liqlikni aks ettiradi. Bu qadriyatlar taraqqiyot zinapoyasining eng yuqori qismida joylashadi. Ikkinchi o‘ringa Aflotun go‘zallik va komillikni; ulardan so‘ng aql va tafakkurni; so‘ngra – idrok etish va bilimlarni chaqiruvchi qalbning lazzatlanishini qo‘yadi. Oxirgi bo‘g‘inga «yuksak go‘zallik» joylashadi. Aksiologik yondashuv insonparvarlik pedagogikasining uzviy o‘ziga xosligi bo‘lib, barcha odam unda jamoaviy rivojlanishning maqsadi va jamiyatning oliy qadriyati sifatida qaraladi. Shuning uchun aksiologiyaga (tabiiy qadriyatlar haqidagi (nazariy) falsafiy nazariyalar) yangi ta’lim falsafasi sifatida va zamonaviy pedagogika metodologiyasiga uyg‘un tarzda qaraladi. Aksiologik fikrlash markazida dunyodagi voqea-hodisalarning o‘zaro ta’siri va o‘zaro bog‘liqligi konsepsiyasi turadi. U tasdiqlaydiki, bizning dunyo – bu butun insoniyat dunyosi, shuning uchun umumiylikni ko‘ra bilish lozim, faqatgina insoniyatni birlashtirib qolmay, balki har bir alohida shaxsni tavsiflaydi.

Insondan tashqaridagi ijtimoiy taraqqiyotni qarash – uning insonparvarlik poydevoridan alohida fikrlashi demakdir. Aynan, ana shunday tarzdagi fikrlash zamonaviy jamiyat taraqqiyoti global tendensiyada insonparvarlik kasb etadi, umuminsoniy qadriyatlarni ma’qullashi uning mazmunini tashkil etadi. Pedagogik aksiologiya asosida inson hayoti, tarbiya va ta’lim, pedagogik faoliyatning inson hayotidagi ahamiyatini tushunish va qaror toptirish yotadi. Ta’limni inson turmushi uchun asosiy qadriyat, deb asoslash pedagogik bilimlar taraqqiyotini barcha bosqichlarida o‘z o‘rniga ega. U o‘zaro aloqadorlik – jamiyat va inson o‘rtasida muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan, ular ta’limning qadriyat statusini belgilab berishadi. Ta’limni insonparvarlashuvi g‘oyasi, pedagogikada aksiologik yondashuvni qo‘llash esa, o‘zida katta falsafiy-antropologik, ijtimoiy-siyosiy xususiyatni aks ettiradi. Oliy ta’lim texnologik taraqqiyot, globallashuv va rivojlanayotgan ijtimoiy ehtiyojlar ta’sirida tez o’zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Ushbu dinamik manzarada pedagogika - o’qitish san’ati va fani - talabalarning o’quv tajribasini shakllantirish va ularni XXI asr muammolariga tayyorlashda muhim rol o’ynaydi.

Biroq, oliy ta’lim pedagogikasini modernizatsiya qilish oddiy texnologik integratsiyadan tashqariga chiqadi; ta’lim amaliyotiga asos bo’lgan aksiologik asoslarni - qadriyatlar, axloqiy va madaniy istiqbollarni chuqur tushunishni talab qiladi. Ushbu maqolada aksiologiyaning oliy ta’lim pedagogikasini modernizatsiyalashdagi ahamiyati va uning o‘quv dasturlarini ishlab chiqish, o‘qitish usullari va talabalar rivojlanishidagi ta’sirini o‘rganamiz. Oliy ta’limda aksiologiyani tushunish: qadriyatlar va axloq bilan bog’liq bo’lgan falsafaning aksiologiya bo’limi ta’lim ishlarini boshqaradigan asosiy tamoyillarni o’rganish uchun asos yaratadi. Oliy ta’limda aksiologik mulohazalar keng qamrovli qadriyatlarni, jumladan, akademik yaxlitlik, ijtimoiy mas’uliyat, madaniy xilma-xillik va axloqiy xulq-atvorni o’z ichiga oladi. Ushbu qadriyatlar o’qituvchilar uchun tanqidiy fikrlash, axloqiy fikrlash va o’quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlaydigan o’quv tajribalarini ishlab chiqishda etakchi tamoyillar bo’lib xizmat qiladi. Aksiologiyaning pedagogik amaliyotga integratsiyalashuvi: Oliy ta’lim pedagogikasini modernizatsiya qilish aksiologik tamoyillarni o‘qitish va ta’lim jarayonlariga ataylab integratsiya

qilishni talab qiladi. Bu inklyuzivlikni, xilma-xillikni hurmat qilishni va axloqiy qarorlar qabul qilishni rag’batlantiradigan o’quv muhitini yaratishni nazarda tutadi. O’qituvchilar o’zlarining o’quv dasturlariga o’quvchilarga o’z harakatlarining axloqiy oqibatlarini tushunishga va ijtimoiy mas’uliyat hissini rivojlantirishga yordam berish uchun qimmatli muhokamalar, amaliy tadqiqotlar va real dunyo ilovalarini kiritishlari kerak. Bundan tashqari, halollik va akademik halollik madaniyatini tarbiyalash akademik hamjamiyat ichida stipendiya va professionallik qadriyatlarini qo’llab-quvvatlash uchun juda muhimdir. O’quv dasturlarini ishlab chiqishga ta’siri: Aksiologiya o’quv maqsadlari, mazmuni va baholash strategiyalarini tanlash orqali o’quv dasturlarini ishlab chiqishga ta’sir qiladi. O’qituvchilar kurs materiallari turli nuqtai nazarlarni aks ettirishi va zamonaviy ijtimoiy va axloqiy muammolarni hal qilishini ta’minlashi kerak.

Oliy ta’lim muassasalari qadriyatlar ta’limini fanlar bo’yicha integratsiyalashgan holda talabalarga murakkab axloqiy dilemmalarni hal qila oladigan mas’uliyatli global fuqarolar bo’lish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, xizmat ko’rsatish loyihalari va amaliyotlar kabi tajribaviy o’rganish imkoniyatlari talabalarga axloqiy tamoyillarni real sharoitlarda qo’llash va ularning jamiyatdagi rolini chuqurroq tushunish imkonini beradi. Ta’lim strategiyalarini kuchaytirish: aksiologik tamoyillarni o’quv strategiyalariga kiritish o’quvchilarning faolligini, tanqidiy fikrlashni va axloqiy fikrlashni kuchaytiradi. Hamkorlikdagi loyihalar, munozaralar va simulyatsiyalar kabi faol o’rganish usullari o’quvchilarni turli nuqtai nazarlarni o’rganishga va axloqiy nutqda qatnashishga undaydi. Bundan tashqari, qo’llab-quvvatlovchi va inklyuziv ta’lim muhitini yaratish talabalar o’rtasida empatiya, hurmat va ochiq fikrni rivojlantirishga yordam beradi, mazmunli o’zaro munosabatlar va bilim almashishni osonlashtiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Норлиев Р.И. Миллий тараққиёт ва маънавий юксалишнинг ўзаро алоқадорлиги ва таъсир хусусиятлари: Автореферат. фалсафа фан. ном. дисс. – Тошкент.: 2011. 10-б.

2. Ходжаев Б. Педагогик аксиология. – Тошкент.: “Fan va texnologiya”, 2012. – Б.17.

3. Эргашев И. Миллий истиқлол ғояси. Дарслик. // Масъул муҳаррир –Т.: Академия, 2005. – 368 б. – Б.33.

4. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти. – Тошкент.: 2010. 40-б.

5. Ғойибназаров Ш. Оммавий маданият. – Тошкент: Ўзбекистон, 2012. 212. OLIY TA’LIM

. – Тошкент: Ўзбекистон, 2012. 212